

37. Kárpátalja templonai. Római katolikus templomok // Felelős kiadó/szerkesztő: Ivaskovics J. – Ungvár, 1997. – P. VIII, X, XV, XXII, XXIII, XXIX, LIX, LXXIX, LXXXI, LXXXVII.
38. Відомчий архів Закарпатської ОДА. – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VII. Дистинування з Кабінетом Міністрів України з питань економічного і соціального розвитку області. 01 квітня 1999 – 09 квітня 1999 р. На 183 аркушах. – Арк. 76.
39. Майтнек А., Жарковський П. Названа прамя. – С.57.
40. Botlik J. Hármias kereszt alatt. Görög katolikus Kárpátalján az Ungvári uniótól napjainkig (1646-1997). – Budapest: Hatodik tér alapítvány új mandátum könyvkiadó, 1997. – P.297.
41. Постанова Верховної ради Української РСР про порядок введення в дію закону Української РСР "Про свободу совісті та релігійні організації" // Новини Закарпаття. – 1991. – 1 червня. – С.4.
42. Відомчий архів Закарпатської ОДА. – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VI. Довідки і звіти про роботу обласних організацій. 01 серпня 1997 – 18 вересня 1997 р. На 158 аркушах. – Арк. 87.
43. Йовкайт С.С. Релігійна ситуація в Закарпатському політичному середовищі. – С.218.
44. Відомчий архів Закарпатської ОДА. – Ф. 195. Закарпатська обласна державна адміністрація. – Оп. 23. Канцелярія. – Спр. Том VI. Довідки і звіти про роботу обласних організацій. 01 серпня 1997 – 18 вересня 1997 р. На 158 аркушах. – Арк. 87.
45. Там само. – Арк. 88.
46. Там само.
47. Там само.

Роман Офішиський (Ужгород, Україна)

УКРАЇНА У 1996-2002 РОКАХ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА ІСТОРІОГРАФІЧНІ КОЛІЗІЇ

Науково-популярні книги, брошури, буклети на злободенну дієвість притаманні майже всім відтинкам писемної історії. Стали вони неодмінним прожвом елітарності та престижу й для провідних українських політиків незалежної держави. Працюючи на чільних посадах в парламенті, уряді та в президентському апараті 1996-2002 рр., маючи вільний доступ до первинної інформації та до послуг першорядних аналітиків із академічних установ і органів влади, володіючи значний державотворчим досвідом, доброю, а почасти вразливою пам'яттю і відшліфованим нахилом до кулуарної мемуаристики, представники політичного бомонду сучасної України таким чином багато що встигли задокументувати. По-перше, чітко окреслили ментальні риси своєї доби, по-друге, сумлінно нагромадили цінний історичний фактаж, що, певною мірою, вже пройшов селективний відбір, проте залишається строкатим і поліфонічним, а, по-третє, не поскупилися на первісні оцінки, які приречені згодом розростися в кілька історіографічних ліній.

Те, що вийшло друком з-під їхнього пера, різниться суб'єктивними настроями і стилістикою, кон'кнтурними міркуваннями і приглядженістю, гостротою контратаки чи апологетикою. Для прикладу можна привести мемуаристику і виступи Президента Леоніда Кучми,¹ наукові доробки глави президентської адміністрації, а нині Голови Верховної Ради, доктора історичних наук, члена-кореспондента Національної академії наук Володимира Литвина,² довголітнього радника президента, доктора економічних наук Анатолія Гальчинського.³ Створюючи доволі колоритний історіографічний фон, вони беззаперечно можуть не самотужки, а разом з альтернативними сужденнями прояснити як інтелектуальний потенціал діючої влади і усвідомлені перспективи суспільства, так і специфіку реалізованих підходів та задіяних ресурсів у державотворчому процесі України.

Як образно висловився Л.Кучма, у Президента не так багато часу для літературної творчості. Проте будучи на чільних місцях українського державотворення — еволюції від державності декоративної для всього світу і фіктивної внутрішньо до повноцінного суверенітету і незалежності, він, партійний представник радянської науково-технічної інтелігенції та суверен-комуніст кінця 1980 — початку 1990-х рр., природно відобразив усвідомлену сутність звершень у переломну добу: „Наша сучасна історія, новітня історія незалежної України починається з моменту унікальної одностайності — загальнонаціонального референдуму 1991 року“.⁴ Для Л.Кучми цей процес є історично закономірним. „Там, де проходив Мамай, дивалися витоптана земля і курні руїни. Там, де проходить українськ, лишаються грядки — скопані, лоджії — засклені і паркани — акуратно пофарбовані,“ — зауважив він, маючи на гадці передовсім українців російського зарубіжжя (Тюмень, Кузбас, Заполяр'я тощо), з якими часто спілкувався.

„Якби мені не вдалося нормалізувати ситуацію в Криму, я скінчився б як політик і державний діяч“, — воістину першим серйозним випробуванням для Президента Леоніда Кучми стала кримська криза восени 1994 р. Зонні вона уособлювалася з протиборством між тодішніми керівниками автономії — президентом Юрієм Мешковим і спікером Верховної Ради Сергієм Цековим та ними очолюваними інститутами влади Автономної Республіки Крим. У 1994-1999 рр. (т.зв. перша каденція президентства) випало Л.Кучмі чимало складних ситуацій з погляду політичного, але з морального — найтяжча, пов'язана з інертною поведінкою прем'єра Марчука під час поховання православного Патріарха Володимира. Біля київської Софії відбулося справжнє побиття віруючих спецпідрозділами міліції 18 липня 1995 р.,⁵ котре безпосередній учасник подій Вячеслав Чорновіл назвав „чорним вітерком“ і сумною датою української історії, а за „злочинні дії виконавчої влади“ порадив Президенту вибачитися перед українським народом.⁶ Після прощання з

померлим тоді ж Олесеєм Гончаром Л.Кучма відбув з державним візитом у Білорусь, а прем'єр-міністр самоусунувся від виконання повноважень за статусом.

Курс радикальних економічних реформ, зауважив Президент, можна звинувачувати лише в одному: реформи вийшли не такими (1994-1999 рр.) радикальними, як хотілося. Леонід Кучма не пошкодував гострих критичних оцінок двох своїх прем'єрів Є.Марчука і П.Лазаренка. Першого тривала робота в КДБ навчила збирати інформацію, на підставі якої приймалися рішення іншими посадовими особами. Застосовувати зібране в інтересах економіки він не зумів, бо „економіка — не література й живопис, і навіть не держбезпека”. Крім того, Євген Марчук став причетним до появи в уряді в якості першого віце-прем'єра Павла Лазаренка, щоб „прикрити відсутність власного господарського досвіду”. Тут доречно зауважити: „Про найголовніше” побачило світ до президентських виборів 31 жовтня 1999 р., на яких Л.Кучма і Є.Марчук конкурували. Перед повторним голосуванням (другим туром) Марчука призначено секретарем Ради національної безпеки і оборони України і відносини знову вирівнялися.

Пізніше, у липні 1996 р., за Лазаренка-прем'єра проголосувало при затвердженні на 29 депутати Верховної Ради більше, ніж за Конституцію (315). Однак його подальша „кипуча” діяльність афористично вмістилась у інвективі уявного запитання онука Романа: „Діду, а що ти вважаєш найбільшою у своєму житті помилкою?” Зрештою, і формулювання Указу Президента про відставку за станом здоров'я теж виявилось помилковим. Основою зловживань і махінацій прем'єр-міністра стали бартерні операції. „Лазаренко — талановита людина, але у нього суто кримінально-номенклатурний талант”, тобто вміння зробити з будь-якої посади прибуткове місце. На думку радника Президента А.Гальчинського,⁷ олігархія, однією з форм якої є „лазаренківщина”, — це особливий тип „панування”, який органічно поєднує в собі не лише тіню, а й легітимну та законну владу. Соціальною базою вітчизняних олігархічних структур є колишня партійно-радянська номенклатура, що мала доступ до фінансових ресурсів і через тінюві механізми здійснювала фактичний контроль за ключовими сферами економічної діяльності.

До підручників історії перші години 28 червня 1996 р. увійшли як „конституційна ніч”. Нічну напругу обумовили, з точки зору діяльної постаті конституційного процесу Вадима Гетьмана, кілька факторів.⁸ По-перше, Україна зобов'язувалася перед Радою Європи прийняти Конституцію до 9 листопада 1996 р. По-друге, запекла боротьба між діючим президентом Росії Б.Єльциним і лідером російських комуністів Г.Зюгановим за право першим перетнути фінішну стрічку в президентській гонці (4 липня) мала в Україні гучний відгомін. По-третє, Україна опинилася на межі розпуску парламенту і введення авторитарної

диктатури, про що свідчила підготовча проагандистська кампанія, а провідні засоби масової інформації були зосереджені в руках президентської команди. І, по-четверте, внутрішньополітична стабільність виглядала крихкою: за п'ять років змінилося сім голів уряду, а серед 27 країн Європи з перехідною економікою за темпами падіння валового внутрішнього продукту і життєвим рівнем населення Україна знаходилася на передостанньому місці. Зокрема, загальна заборгованість по заробітній платі сягала 1 млрд. дол., а погодні умови орієнтували на найгірший врожай за останні 10-15 років. Наслідки 1993 р., коли уряд переплутав емсійну кишеню з бюджетною та інфляційна позичка зашкалила за 10 тис. % за один рік, могли повторитися.

У даному контексті В.Гетьман якимось пророчче (відносно центральних осіб тридцяти „касетного скандалу” 2000 р.) зауважив: „Допускаю думку, що технічні засоби сьогодні дають можливість бути в курсі справи, виходячись на відстані.” Це притишення він пов'язав із першою зацікавленістю і особистою появою тогочасного Голови Верховної Ради О.Мороза перед міжфракційною групою 1 травня 1996 р. у розпал гострої полеміки навколо повноважень голови парламенту в майбутній Конституції. Після розробників запросили на святковий обід і навіть налили 100 г вина, а починаючи з наступного дня для них з'явився чай і печиво. Можна було підкріпитись і не вносити з дому „тормозки”.⁹ Та головне — 5 травня міжфракційній групі за сприяння спікера Верховна Рада наддала довгоочікуваний статус тимчасової спеціальної комісії. Вадим Гетьман зафіксував низку цікавих психологічних нюансів і про зустрічі з Президентом, які часто закінчувалися вночі та не завжди проходили у спокійній атмосфері. Але Л.Кучма зважав на колективну думку членів комісії, які при всьому бажанні не могли врахувати його численні зауваження. Тоді розмова переходила на більш „розумілу” мову.

Як відомо, поточні дебати завершилися ультиматумом — президентським указом 26 червня про всеукраїнський референдум через 90 днів. При цьому Кучма відчував постійну моральну і політичну підтримку виконувача обов'язків прем'єра Лазаренка, фракції Народного Руху на чолі з Чорноволом. Для останнього „без указу про референдум такої Конституції, яка була прийнята 28 червня, ми б не мали б — факт незаперечний”.¹⁰ У подіях історичної „конституційної ночі” залишилося для Гетьмана багато таємниць. З одного боку, нічна птаха — сова, котра вважається символом мудрості, уособила здатність парламенту до компромісу, а з другого — рішення щодо організованої неявки народних депутатів — урядовців у момент вирішального постатейного голосування по Основному Закону напевно чи можна назвати мудрим.

Проте до ранку зібрались усі сумісники, крім іногородніх. Близько дев'ятої ранку в сесійну залу увійшов і Президент, який теж провів безсонну ніч. Через декілька хвилин Верховна Рада прийняла Конституцію

в цілому: за 315, проти 36, утрималися 12, не голосували 30. Лідер комуністів Петро Симоненко відразу ж засумнівався в легітимності Основного Закону, бо „вночі робляться лише темні справи” (у підсумку за нову Конституцію проголосувала четвертина комуністів — 20 із 86). „В ніч з 27 на 28 червня 1996 р. сталося маленьке диво: націоналісти та комуністи діяли історичного компромісу, і наступного ранку нова Конституція була прийнята більш ніж двома третинами голосів. — За гарячими слідами також підвів риску і західній аналітик — тодішній нідерландський посол в Україні Роберт Серрі.¹¹ — Кучма та соціаліст, Голова Верховної Ради, О.Мороз впади один одному в обійми просто перед телекамерами.”

У монографічних дослідженнях глави Адміністрації Президента України (1999—2002) і Голови Верховної Ради (із травня 2002 р.) Володимира Литвина розглядаються докорінні перетворення у внутрішньо- та зовнішньополітичних вимірах (конституційний процес, адміністративна та військова реформи та ін.), структурні зміни в економіці та соціальній сферах, культурні тенденції. Увага акцентується на взаємодії та взаємозалежності політичних, економічних і гуманітарних чинників трансформаційних процесів в Україні 1990-х рр. Праці В.Литвина загалом покладають початок дослідженням вітчизняною історіографією проблем політичного лідерства, ідейного і політичного плюралізму в незалежній Україні. Як висока посадова особа, історик також здійснив загальне керівництво підготовкою послання Президента до Верховної Ради “Україна: поступ у ХХ століття. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000—2004 рр.”, де накреслено європейську модель трансформаційних перетворень.

Оцінюючи 1991—2001 рр. як “десятиліття, що варте століття”, В.Литвин зауважив, що “реалії незалежної України з різних причин поки що не відповідають тій бажаній оптимальності”, а тому великим часу стали масштабні якісні зрушення у системі економічних відносин і соціальних цінностей. Здійснення трансформаційних процесів здатне остаточно утвердити Україну як важливий чинник стабільності європейської та світової спільноти. В активі позитивних змін десятиліття (а радше — динамічного п’ятиліття — 1996—2001) прийняття Конституції, активна зовнішня політика; запровадження власної грошової одиниці; аграрна реформа; паростки економічного росту.

Хоча відзначені роки стали предметом особливої уваги з боку вітчизняної історіографії, причому не тільки істориків, але й політологів, соціологів, правників, економістів, культурологів, проте, на погляд В.Литвина, “урожаїн” майбутніх історичних напрацювань не може бути поза фактологічним полем”. Не випадково у нього головним базовим матеріалом слугують поточні архіви державних та громадських інституцій, оскільки основне “донести фактологічну сутність, без перебільшення, найважливішого періоду державного становлення та утвердження

України”, а задокументований час наведе далі “з акцентами, нюансами, напівтонами у неповторних суспільних переплетіннях”.¹² Зрештою, за Литвином, суха заземлена інформативність злати до правдивої діагностики і прогнозу та дієвого наближення привабливого майбутнього.

Окрім того, серед наукового, науково-популярного доробку і політичної публіцистики виділяються книжки першого президента України Леоніда Кравчука (грудень 1991 — липень 1994),¹³ екс-прем’єрів Євгена Марчука (березень 1995 — травень 1996, секретар Ради національної безпеки і оборони України із листопада 1999),¹⁴ Павла Лисаренка (травень 1996 — липень 1997, покинув Україну народним депутатом у лютому 1999 р. і відтоді у в’язниці в США)¹⁵ і Віктора Ющенка (грудень 1999 — квітень 2001),¹⁶ екс-віце-прем’єрів Миколи Жулинського¹⁷ (1992—1994, грудень 1999 — квітень 2001), Віктора Пинзеника (листопад 1992 — серпень 1993, листопад 1994 — квітень 1997),¹⁸ Івана Кюраса¹⁹ (1994—1997, 1999 — керівник президентського виборчого штабу Л.Кучми) та Володимира Семнюженка (серпень-листопад 1999, із травня 2001),²⁰ колишніх і діючих міністрів, заступників міністрів і голів державних комітетів Івана Дзюби (культура),²¹ Анатолія Погрібного (освіта),²² Володимира Свуха (національності та міграція),²³ Василя Кременя (освіта і наука),²⁴ Івана Чижка (інформаційна політика),²⁵ лідерів парламентських фракцій та груп — Народного Руху В’ячеслава Чорновола,²⁶ соціалістів Олександра Мороза,²⁷ незалежних Валіма Гетьмана,²⁸ комуністів Петра Симоненка,²⁹ об’єднаних соціал-демократів Віктора Медведчука,³⁰ прогресивних соціалістів Наталії Вітренко,³¹ парламентаріїв неоднакових політичних платформ Бориса Андрусюка,³² Олександра Бандурки,³³ Олега Білоруса,³⁴ Михайла Павловського,³⁵ Володимира Яворівського,³⁶ “розкручених” регіональних лідерів Леоніда Косаківського (Київ),³⁷ Володимира Щербаня (Донеччина),³⁸ Леоніда Грача (Крим).³⁹ У доволі високому професійальному рівні відзначеної актури навіть не годиться сумніватися чисто формально. Значна її частина здобула визнання в науковому світі через захист кандидатських і докторських дисертацій. Ряд політиків є представниками академічної науки, немало з них наділено сьвітлим полемічним талантом.

Тут не раз маємо стосунок із полемічними заувагами і біполярним осмисленням різних державотворчих ділянок на предмет успіхів і невдач, які на кожному напрямку незрівнянно переважають. Безумовно, спостерігається певна відміна від офіційних тлумачень пропрезидентської історіографії. У цілому поважний загаль майже одностайно переконаний у життєздатності проєвропейського курсу — побудову в Україні повноцінної європейської держави. Правда, дехто не утримується від чіткого акценту на проросійську прихильність, як це притаманно чільним носіям лівого і ліворадикального спектру (П.Симоненко, Л.Грач, Н.Вітренко та ін.). Також чи не у всіх коментарях легко віднайти відбитки парадоксальності

історичного розвитку України від здобуття незалежності. Провідна фігура правового крила Ігор Юхновський, до прикладу, гальмом будівництва держави протягом першого десятиліття назвав домінування комуністів у Верховній Раді, де вони проводили популістську політику (з їхнього подачі перелік пільг і привілеїв сягнув загальної суми 10 млрд. грн. щорічно). Отож великий перелом — створення парламентської більшості та комуністичної меншості в січні 2000 р. — одне з найвизначніших організаційних досягнень Президента Л.Кучми.⁴⁰ А об'єднання розколеного православ'я і утворення канонічної незалежної Української Церкви стане другою за значенням подією після Всенародного референдуму, коли країна проголосувала за незалежність.

Україна мусить модернізувати виробництво з допомогою європейських, а не російських фірм, оскільки „Росія сприятиме Україні тільки тоді, коли більше одержить, ніж дасть”. І Юхновський відмітив і такий парадокс: найбільшу підтримку Компартія знаходить у Донбасі, у регіоні, котрий довела у попередні періоди до екологічної та технологічної кризи. Відсутність патріотичних і компетентних кадрів призвело на початку 1990-х рр. до масового вивезення з України всього, що продається на Заході, для отримання надприбутків на грі між курсами долара і купюно-карбованця та приватизаційних сертифікатах, торгівлі російським газом. З вини Президента і Верховної Ради, пострадянської бюрократичної гнилої у центрі та периферії, на думку Юхновського, „уряди були короткотривалими і непевними”. І суспільство витратило величезні кошти на спорудження мертвих будівель довкола міст, відірвання значні кошти від модернізації виробництва. Тому сьома за потужністю світова економіка (за підрахунками американського політолога Річарда Шрайвера 1991 р.)⁴¹ опинилася на загірках.

Виступаючи за партнерські відносини з усіма державами світу („саме українську зовнішню політику”), досвідчений парламентський діяч, комуніст Борис Олійник висловився за недопустимість того, щоб „Україна стала васалом будь-кого чи будь-кого, до чого нас змановлять колаборанти і „стипендіати НАТО”.⁴² Солідаризуючись по суті із колегами з іншого політичного спектру — І.Юхновським і Г.Удовенком, він схарактеризував прем'єрство В.Ющенка як перший в незалежній Україні уряд, який „хоч намагається і сам не красти, і не давати красти іншим”. Це, власне, спонукало корумпантив повести через „прикуплені мас-медіа фронтальну атаку на моральне знищення і прем'єра, і решти патріотично налаштованих урядовців”.

Розшифровуючи політичний сценарій, відомий опозиційний лідер Олександр Мороз приходять до висновку про те, що зрада інтересів України твориться здебільшого її владою, провизаною олігархією.⁴³ Олігархія стала необхідною формою існування великого українського бізнесу, пройшовши чотири стадії: стартову (1989—1991), кристалізацію

(1990—1994), клієнтську (1993—1998) і феодальних залежностей (1995—2002). Вибірчі кампанії відбуваються під впливом виробничих та сервісних „пірамід”, залежних від влади у зворотньому зв'язку (стадія феодальних залежностей), утворених як мікросистеми залежностей (клієнтська стадія) довкола людей, які відіграли роль каталізаторів у різних сферах суспільства (політичній, виробничій, культурологічній, кримінальній, а особливо бізнесовій і банківській). Даною конфігурацією верхньої влади, за О.Морозом, обумовлюється неминучість конфлікту між Президентом і кланами, передусім у царині боротьби за бюджетні кошти.

Проросійський сегмент інтерпретацій вітчизняними інтелектуалами розвитку незалежної України чи не найкраще проявився у колишнього заступника Голови Верховної Ради (1990—1993) Володимира Гриньова.⁴⁴ Не заперечуючи європейськість майбуття (держави європейського титу), він ідентифікував Україну радянської пори у соціально-економічному плані скоріше як привілейовану складову метрополії, ніж колонію. Картаючи дефектний українізаційний характер національно-мовної політики, в умовах, коли „російська мова є рідною для половини українських громадян, незалежно від їх етнічного походження”, В.Гриньов не обійшов парадоксальних перипетій бажаного тандему: „Все политическое и экономическое уродства российского образца воспроизводились в Украине, к тому же, зачастую, в еще более нелепом варианте”. Проте втрата ролі транспортної ланки Росії наближає Україну до статусу глухої східноєвропейської провінції. Отже, не варто взагалі піддаватися спокусі демонструвати бажання наблизитися до Європи віддаленням від Росії, знаходячись у глухому куті економічних псевдореформ.

Не залишався в затінку й жанр прижиттєвої та помертвості політичної біографістики. Справа в тому, що за різних обставин у цей час загинуло ряд знаних і впливових діячів, зокрема, 3 листопада 1996 р. було застрелено політика і бізнесмена Світлана Щербаня,⁴⁵ 22 квітня 1998 р. — Вадима Гетьмана,⁴⁶ а 26 березня 1999 р. потрапив у автокатастрофу В'ячеслав Чорновіл.⁴⁷ Не завжди до читача надходили гарно і приємно написані життєписи з якісними фотоілюстраціями, як про Президента України Леоніда Кучму,⁴⁸ голову Національного банку (1993—1999) і прем'єр-міністра (1999—2001) Віктора Ющенка,⁴⁹ окремих міністрів і депутатів парламенту, зокрема Ігоря Юхновського (між іншим і першого віце-прем'єра України 1992—1993 рр.) та ін.⁵⁰ Поступово утверджується імідажний жанр колективного портрета і передвиборчих потенцій пасторальних політичних об'єднань, як-от публіцистично-аналітичний проєкт політолога Володимира Олійника⁵¹ стосовно партій „Батьківщина” (Ю.Тимошенко), об'єднаних соціал-демократів (В.Медведчук), соціалістів (О.Мороз) і трудящих (С.Тигишко).

Не обійшлося без добрячої ложки дьогтю на високі посади мудирів. Старанними озоніційних парламентських борців Григорія Омельченка⁵² і Дмитра Чобота,⁵³ що облубували замість влччного панегірика викривальний памфлет, побачили світ значними тиражами (і до 100 тис. прим.) сюжети про непривабливі біографічні деталі головних постатей української влади 1990-х рр. — президентів, членів уряду, керівників Верховної Ради. Деякі з публікацій справили чималий розголос, ними переймалися правоохоронні органи і суди різних інстанцій.

Отож хибно було б спростити міркування ось так: „Сучасний період української історії сприймається як вчсними, так і усім суспільством без будь-якого поділу на етапи, тобто як суцільний. Процеси, які відбуваються на наших очах, підлягають поки що певній регламентації і узагальненню не стільки істориками, скільки політологами”.⁵⁴ Можна погодитися лише з тим, що дана широкодоступна проблематика є мало привабливою для ґрунтовного історичного аналізу. Проте нарікати на брак різнопланових досліджень із чітким хронометражем і систематикою подійного матеріалу нема підстав. У центрі прискіпливої уваги члена-кореспондента НАНУ, доктора історичних наук Станіслава Кульчицького⁵⁵ три головні проблеми трансформаційного періоду: становлення демократії, ринкової економіки і громадянського суспільства. Досягнення та невдачі державотворчого процесу передусім показано через призму виборчого повороту 1994 р., прийняття Конституції 1996 р., векторів міжнародної політики і ринкових реформ, гостроту політичних баталій.

„Україна: 10 років державотворення”⁵⁶ — інформаційно-аналітичний матеріал підготовлений фахівцями Адміністрації Президента України та науковцями Національного інституту стратегічних досліджень і рекомендований центральним і місцевим органам виконавчої влади для належної роз’яснювальної праці, запозичення головних акцентів у промовах на численних ювілейних і позаювілейних зустрічах із громадськістю.

Однак не для всіх прийнятний піднесений оптимістичний настрій. „Рух у часі, що зупинився,” — визначив українські потуги 1990-х рр., коли встановився олігархічний неототалітарний політичний режим, шеф-редактор журналу „Політична думка” Володимир Полохало на „круглому столі” з участю крупних фахівців академічних установ — економістів академіка НАНУ Юрія Пахомова і професора Ігоря Бураковського, політолога Олександра Дергачова, філософа Олега Білого, соціолога Сергія Максева.⁵⁷ Якщо мову вести про економічні трансформації, відраділим моментом є те, що країна спромоглася подолати гіперінфляційні процеси і досягти певного рівня макроекономічної стабілізації навесні 1996 р. Найсильнішого удару завдала політика послідовного насаджування України на боргову голку (Ю.Пахомов).⁵⁸ Найбагатшими у країні стали не експортери, а, як правило імпортери. Встановилася своєрідна економічна

система не тільки у розвинених країнах, але й у країнах з перехідною економікою. За І.Бураковським, українським феноменом слід вважати колосальну взаємну заборгованість підприємств, значне поширення бартерних схем і грошових сурогатів, великомасштабна тіньова економіка, що ставить під загрозу національну безпеку країни тощо.

Втішно виглядає найістотніше досягнення — прецедент уже вельми довгого існування незалежної держави (О.Білий). Проте на тлі декларування „європейського вибору”, зауважив О.Дергачов, посилюється ізоляціонізм, прагнення убезпечити себе від зовнішніх впливів, що, фактично, викривають владу як недемократичну. Світова спільнота цілком слушно, гостро зацентрував В.Полохало без надії на диво, відвела Україні чільне місце в третьому світі, а потрапити в перший чи другий світи нинішня українська політична і бізнесова антиеліти не залишають, практично, жодних шансів.

„Втраченим десятиліттям” назвав роки української незалежності керівник представництва Світового Банку в Україні Греторі Ейджечак.⁵⁹ Оскільки Україна втратила конкурентоздатність на світовому ринку навіть у своїх пріоритетних галузях, а у світі усталився образ України як забюрократизованої та корумпованої держави, то її залишили позаду Естонія, Латвія, Литва, Польща і Угорщина — країни, що можуть служити прикладом успішної пострадянської трансформації. Україна перетворилася із тоталітарного у кланово-олігархічне суспільство, де проблематичними стали соціальні та культурно-освітні гарантії, а національна культура не витримує експансії зарубіжної масової культури. У серпні 2000 р. у зв’язку з відставкою міністра закордонних справ Бориса Тарасюка унаочнився контраст між зовнішньополітичними успіхами останніх років і невдачами у сфері внутрішньої політики і економіки. Якщо формулою стабільного і заможного суспільства є: національна еліта + громадянське суспільство + довіра громадян до державних чиновників = гарантія прав людини, то за десятиліття будівництва української держави не сформовано жодного з цих факторів, — далі ствердив головний аналітик Інституту відкритої політики Богдан Олексюк.

„1991 рік відкрився ентузіазмом України до Європи і ентузіазмом Європи до України... — В унісон зауважила Оксана Пахльовська.⁶⁰ — 2001-й, ювілейний для України рік, відкривається глибоким скептицизмом з обох сторін...” Трикутник стосунків Захід—Росія—Україна має шанс перетворитися на Бермудський трикутник і Україна буде вранті решт зробити остаточний вибір між Росією і Європою під тиском потужних зовнішніх чинників. При цьому український контекст початку Третього тисячоліття уповні органічно вписується у кілька непривабливих аспектів глобалізації — всеякітньої корупції (світовий перемит зброї) і кримінального мовчання влад (засвідчив вибух „жорнов’яного сказу” на планеті). Проте основним проґрашем України за останнє десятиліття стала

„багативекторність”, тобто хронічна невизначеність української зовнішньої політики, відсутність конкретної стратегії — справжнього вектора. Тому відкритою залишилася дилема: статус військово-політичної колонії новітньої Росії та „європеїзація” (автентична зустріч з новою Європою). Однак зауважене заслуговує скрупульознішого розгляду самостійний аспект.

- ¹ Кучма Л. Про найголовніше. — Київ, 1999. — 351 с.; Його ж. Віро в український народ: Вибрані статті, виступи: 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000 / Упоряд. В.Литвин, В.Смолий. — Київ: Альтернатива, 2000. — 504 с.; Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2000 році" / Заг. кер. підгот. В.Литвина. — Київ: Інформ-над. центр Держкомстату України, 2001. — 404 с.
- ² Литвин В. Україна на межі тисячоліть (1991-2000). — Київ: Альтернатива, 2000. — 353 с. (Україна крізь віки. — Т.15); Його ж. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.). — Київ: Наукова думка, 2001. — 560 с.
- ³ Гальчинський А. Україна: пошуки у майбутнє. — Київ: Основи, 1999. — 220 с.; Його ж. Суперечності реформи у контексті цивілізаційного процесу. — Київ: Українські провізеї, 2001. — 320 с.
- ⁴ Кучма Л. Про найголовніше. — Київ, 1999. — С.22, 25.
- ⁵ Кучма Л. Про найголовніше. — С.28, 88-99.
- ⁶ Черновіл В. Пульс української незалежності / Вступ. ст. і післям. Л.Тавока. — Київ: Либідь, 2000. — С.71.
- ⁷ Гальчинський А. Суперечності реформи у контексті цивілізаційного процесу. — Київ: Українські провізеї, 2001. — С.149-150, 156.
- ⁸ Гетьман В. Як приймалась Конституція України: Нотатки учасника розробки Основного Закону України. — Київ, 1996. — С.20, 24-25.
- ⁹ Гетьман В. Як приймалась Конституція України. — С.30, 33, 40, 45, 47-48, 60-66.
- ¹⁰ Черновіл В. Пульс української незалежності. — С.188-192.
- ¹¹ Серрі Р. Яка ти, незалежна Україно? / Пер. з нідерланд. — Київ: Задруга, 1998. — С.98.
- ¹² Литвин В. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.). — С.5-7.
- ¹³ Крачук Л. Держава і влада: досвід адміністративної реформи в Україні. — Київ: Інтеллект, 2001. — 190 с.
- ¹⁴ Марчук С. Виступи. Інтерв'ю. Статті. — Київ: Знання, 1997, 1998. — Кн.1. — 325 с.; Кн.2. — 462 с.; Кн.3. — 565 с.; Його ж. П'ять років української трагедії. — Київ: Християнсько-Народний Союз, 1999. — 157 с.; Його ж. Україна: нова парадигма розвитку: Аналітичне дослідження. — Київ: Акастон, 2001. — 216 с.
- ¹⁵ Лазаренко П. Україна — останній шанс: Стратегія національного порятунку. — Київ: А.З.П., 1998. — 134 с.
- ¹⁶ Ющенко В., Пилипенко В. Історія української гвинні. — Київ: Бібліотека українця, 1999. — 112 с.; Ющенко В., Лисицький В. Грощі: розвиток воєни та промови в Україні. — Київ: Скарби, 2000. — 336 с.
- ¹⁷ Жулинський М. Запити про себе культурно: Тези трибуни, позатрибуни, а також редуми й сповіді за царською лашою. — Київ: Генеза, 2001. — 680 с.
- ¹⁸ Пилипенко В. Кого не винні: Реформи чи їх імітації. — Київ: Академія, 1999. — 127 с.
- ¹⁹ Курас І. Етнополітика: історія і сучасність (Статті, виступи, інтерв'ю 90-х років). — Київ, 1999. — 656 с.

- ²⁰ Сєменовенко В. О главному: статьи, интервью, комментарии. — Харьков: Факт, 1998. — 256 с.
- ²¹ Дзюба І. Між культурою і політикою. — Київ: Сфера, 1998. — 372 с.
- ²² Пугрибний А. Річимо про наблизіє, або Якби ми вчилися так, як треба... — Київ: Просвіта, 2000. — 320 с.; Його ж. По зашквареному колу стоїти, або Нові режими про наблизіє. — Київ: Просвіта, 2001. — 323 с.
- ²³ Струх В. Про національну ідею, етнічні меншини, міграції... — Київ: Сталос, 2000. — 236 с.
- ²⁴ Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе (Проблеми суспільної трансформації). — Київ: ДрУж, 1999. — 446 с.; Освіта України за роки незалежності: стан, факти, події / Під заг. ред. В.Кременя. — Київ: Вища школа, 2001. — 159 с.
- ²⁵ Чиж І. Україна в Раді Європи. — Київ: Парламент. вид-во, 2001. — 381 с.
- ²⁶ Черновіл В. Пульс української незалежності. — Київ: Либідь, 2000. — 624 с.
- ²⁷ Мороз О. Між вічними полівсами. — Київ: Парламент. вид-во, 1999. — 111 с.; Його ж. Про Землю, Конституцію, і не тільки... — Київ: Газета "Товариш", 2000. — 126 с.
- ²⁸ Гетьман В. Як приймалась Конституція України: Нотатки учасника розробки Основного Закону України. — Київ, 1996. — 127 с.
- ²⁹ Симоненко П. Істини рождаються в спорах... — Київ, 1999. — 239 с.
- ³⁰ Медведчук В. Україна: Актуальні питання розвитку суспільства, держави і права. — Київ: Інтерпрес ЛТД, 1999. — 236 с.; Його ж. Новий шмат демократії. — Київ: Основи цінності, 2001. — 141 с.
- ³¹ Витренко Н. Слава Україні. — Харків: Пранор, 1997. — 430 с.; Її ж. 77 вопросов к Наталіні Витренко — политике и экономисту. — Киев, 2001. — 207 с.
- ³² Андрусак Б. На шляху до громадянського суспільства: Європейський контекст суспільно-політичного розвитку України. — Київ: Політ. думка, 2000. — 135 с.
- ³³ Бандурка О., Дремель Ю. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток. — Харків, 1999. — 288 с.; Бандурка О., Греченко В. Влада в Україні на зламі другого і третього тисячоліть. — Харків, 2000. — 304 с.
- ³⁴ Вілорус О. Глобалізація і національна стратегія України. — Київ: ВО "Батьківщина", 2001. — 301 с.
- ³⁵ Палловський М. Стратегія розвитку суспільства: Україна і світ (економіка, політологія, соціологія). — Київ: Техніка, 2001. — 312 с.
- ³⁶ Яворівський В. Що ж ми за народ такі? Публіцистика. — Київ: Український письменник, 2001. — 296 с.
- ³⁷ Косицький Л. Переворот на Крещатику: Записки опального київського городского голову. — Киев, 1998. — Ч.1. — 231 с.; Ч.2: Один на один с государственной машиной. — 335 с.
- ³⁸ Щербань В. Сповідь перед сном, або два роки зарані майбутнього: Записки екзегубернатора, який відмовляється на реформи. — Донецьк, 1997. — 364 с.
- ³⁹ Грач Л. Крымская автономия — ответ на вызов исторического периода: [Подборка статей, выступлений, интервью, докл. (март 2000 — февраль 2001 г.)]. — Симферополь: Гаврида, 2001. — 304 с.
- ⁴⁰ Юхоньківський І. Україна: спадок, став і перспективи //Новітня Україна 1991-2001: Різдвомі видатних сучасників / За заг. ред. М.Головатого, Г.Щошана. — Київ: МАУП, 2001. — С.137-158.
- ⁴¹ Дик: Удовенко Г. На зламі тисячоліть остала Україна вошки віки //Новітня Україна 1991-2001... — С.115.
- ⁴² Олійник Б. Хто нами править? //Новітня Україна 1991-2001... — С.105,107.
- ⁴³ Мороз О. Політична аномалія України //Новітня Україна 1991-2001... — С.81-94.

⁴⁴ Гринев Б. Итоги и уроки десятилетия независимости Украины // *Новітня Україна 1991-2001...* — С.47-66; Гринев Б., Гугель А. Потерянное десятилетие — контуры новейшей политической и экономической истории Украины. — Киев: МАУП, 2001. — 432 с.

⁴⁵ Шафранский Е. Евгений Щербань: "Выборно свободу!": Повесть жизни. — Киев: Мистецтво, 1998. — 223 с.

⁴⁶ Вашин Гетьман — громадянин, фінансист, політик /Уклад. А.Дроб'язко. — Київ, 1999. — 632 с.

⁴⁷ Василюшин Г. Призначено діяти. В.Чорновола. Політика та правда життя. — Київ, 1998. — 103 с.; Він спадкохнув смолоскотом...: Спогади про В.Чорновола /Ред. Л.Сітка. — Львів: Дзеркало, 1999. — 80 с.

⁴⁸ Леонід Кучма: людина і Президент = Leonid Kuchma: personality and President: [Фотоальбом] /Упоряд. Н.Каченко. — Київ: Мистецтво, 1998. — 135 с.; Людмила Кучма: добром віріте серце = Liudmyla Kuchma: The heart warmed with good: [Фотоальбом] /Упоряд. О.Музок. — Київ: Мистецтво, 2000. — 176 с.; Землі шляхи і зоряні орбіти: Шляхи до портрета Леоніда Кучми /Упоряд. В.Горбулін. — Київ, 1998. — 78 с.; Луканов Ю. Третій Президент (Політичний портрет Леоніда Кучми). — Київ: Тажі справи, 1996. — 154 с.

⁴⁹ Сліпучко О. Віктор Ющенко: банкір і політик. — Київ: Крилиця, 2000. — 141 с.

⁵⁰ Леонід Грин: політичний портрет на фоні подій. — Сфера/Орбита: Таврида, 1995. — 113 с.; Гриник-Сутанівська В. Галерея світи народу: Ольга Басисток, Юрій Бойко, Микола Жулинський, Анатолій Матвієнко, Віктор Пинзеник, Геннадій Удовенко, Валерій Шевчук. — Київ: Аверс, 1999. — 184 с.; Формули життя і творчості академіка Юхонського: Есе, інтерв'ю, хроніка /Ред. В.Здорового. — Львів, 2000. — 160 с.

⁵¹ Олійник В. Парламент 2002: час вибору. — Київ: Логос, 2001. — 252 с.

⁵² Бень А. Правда і суду? Полковник Омельченко і його команда про: Л.Кравчука, Л.Кучму, П.Лазаренка, Д.Табачника, Г.Ворсінова, А.Хорішка, Ю.Карасика та ін. — Рівне, 1998. — 208 с.; Його ж. Корозія влади. Полковник Омельченко і його команда про: Л.Кравчука, Л.Кучму, П.Лазаренка, В.Пустовітенка, Ю.Звягільського, О.Волкова та ін. — Київ, 1999. — 172 с.; Гонти В. Український полковник і українська мафія: компромісу бути не може. — Київ: Бумеранг, 1999. — 214 с.

⁵³ Чобіт Д. Свистун або Чи можна політичного банкрута обрати керівником держави? — Київ, 1999. — 64 с.

⁵⁴ Новітня історія України. 1900-2000: Підруч. для студ. іст. спец. вищих навч. закладів /А.С.Слюсаренко, В.Гусев та ін. — Київ: Вища школа, 2000. — С.613.

⁵⁵ Кульчицький С. Закономірності державотворчого процесу у незалежній Україні. — Київ, 2001. — 160 с.

⁵⁶ Україна: 10 років державотворення /Адміністрація Президента України, Національний інститут стратегічних досліджень. — Київ, 2001. — 75 с.

⁵⁷ Україна 1991-2000: рух у часі, що зупинився //Дзеркало тижня. — 2000. — 19 серпня. — С.1,17.

⁵⁸ З думками Ю.Пашового солідарні й автори навчального посібника: Аджессі Ю., Кульчицький С., Слюсаренко А. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985-1999 рр.). — Київ: ЕкоОб, 2000. — С.130.

⁵⁹ Дня: Олександр Б. Потерянное десятилетие //Part.org.ua (Політическое сетевое издание) — 2001. — 20 ноября (<http://part.org.ua>).

⁶⁰ Пашовська О. Україна в Європі в 2001-му: десятиліття втрачених можливостей // — 2001. — Ч.22. — С.4-20.